

IV. FORMACJA LITURGICZNA

Ks. Waldemar Bartocha

Postuga uświęcania biskupa diecezjalnego w świetle adhortacji apostolskiej Pastores gregis Ojca Świętego Jana Pawła II i Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores” Kongregacji ds. Biskupów

U podstaw teologicznej nauki o biskupach znajduje się zagadnienie sakramentalności episkopatu, z którym ściśle wiąże się realizacja wymiaru powszechnego i partykularnego posługi biskupiej¹. Sobór Watykański II w rozdziale 21 Konstytucji dogmatycznej o Kościele naucza, „że przez święcenia biskupie udziela się pełni sakramentu święceń, które zarówno w tradycji liturgicznej Kościoła, jak i w wypowiedziach świętych Ojców są nazywane najwyższym kapłaństwem lub pełnią świętego posługiwania”². Sakramentalny charakter biskupstwa zakłada zatem najwyższe i pełne uczestnictwo w jedynym kapłaństwie Chrystusowym.

W wyniku święceń biskupich kandydat na urząd biskupa zostaje obdarzony pełnią sakramentu kapłaństwa wyciskającego na jego duszy niezatarte znamię sakramentalne. Sakramentalne znamię episkopatu jest źródłem i podstawą zdolności biskupów do działania w imieniu i w zastępstwie samego Chrystusa (*in Eius persona*), czyli wypełniania przez nich urzędowych funkcji nauczania (*munus docendi*), uświęcania (*munus sanctificandi*) i rządzenia (*munus regendi*)³.

Ta wizja urzędu biskupa i realizacji potrójnej funkcji (*triplex munus*) wpływająca z eklezjologii soborowej znajduje swoje odzwierciedlenie i uzupełnienie w adhortacji apostolskiej *Pastores gregis* papieża Jana Pawła II⁴ oraz w nowym Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores* Kongregacji ds. Biskupów⁵. Od samego początku, jak słusznie zauważa G. Ferraro, w pierwszym z wymienionych dokumentów nawiązuje się do sakramentalności episkopatu oraz do liturgii święceń

¹ Por. A. Mirrales, *La dimensione universale e particolare dell' episcopato*, w: *Il vescovi e il loro ministero*, a cura di P. Goyret, Città del Vaticano 2000, s. 47 – 54.

² KK 21; por. KK 26: *Biskup, naznaczony pełnią sakramentu kapłaństwa*; DB 15: *Biskupi cieszą się przeciwieństwem pełnią sakramentu kapłaństwa*.

³ Na podstawie samej analizy tekstu rozdz. 21 KK nie można z całą pewnością stwierdzić, iż tym źródłem jest sakramentalne znamię episkopatu, ale taka interpretacja jest możliwa i opowiadali się za nią tacy teologowie jak K. Rahner czy też J. Lécuycer. Por. K. Rahner, *Kommentare zu Artikel 18 bis 21*, w: *Das zweite Vatikanische Konzil*, Freiburg 1966, Teil I, s. 219: „Als Wirkung der sakramentalen Bischofsweihe werden einerseits die gratia Spiritus sancti und der sakramentale Charakter genannt, der selbst als Befähigung der besonderen, geschichtlich greifbaren Repräsentanz Christi in seinem dreifachen Amt gesehen wird, andererseits die Mitteilung des dreifachen Amtes (munus)“.

⁴ Por. Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis*, Kraków 2003.

⁵ Por. Congregazione per i vescovi, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum successores”*, Città del Vaticano 2004.

biskupich⁶. Celem poniższego artykułu jest ukazanie, na czym polega posługa uświęcania biskupa diecezjalnego w świetle refleksji teologicznej zawartej w obydwóch powyższych dokumentach.

W numerze 41 Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* Sobór Watykański II podkreślając wysoką wartość życia liturgicznego w diecezji stwierdza, iż „szczególne ujawnienie się Kościoła dokonuje się w pełnym i czynnym uczestnictwie całego świętego Ludu Bożego w tej samej celebracji liturgicznej, a zwłaszcza w tej samej Eucharystii, w jednej modlitwie, przy jednym ołtarzu, pod przewodnictwem biskupa otoczonego prezbiterami i osobami posługującymi”. W analogiczny sposób wypowiada się papież Jan Paweł II we wprowadzeniu do adhortacji *Pastores gregis*, gdy zachęcając biskupów do ponownego odczytania potrójnego *minus*, podkreśla znaczenie ich posługi sakramentalnej, jaką mają spełniać wśród Owczarni powierzonej ich pasterskiej pieczy⁷.

Podstawy teologiczne wykonywania *triplex munus* przez biskupa w Kościele partykularnym

Nadając sakramentalny charakter posłudze duszpasterskiej biskupów, Sobór Watykański II opowiedział się za koncepcją, która przeważała w Kościele na Wschodzie i Zachodzie przez pierwsze milenium chrześcijaństwa, że w wyniku święceń biskupich osoba konsekrowanego otrzymuje misję biskupią⁸. Przyjęta zgodnie z prawem sakra biskupia stanowi fundament sakramentalny dla udziału biskupów w jedynym i powszechnym posłannictwie Chrystusa.

Rozróżnienie między potrójną funkcją (*triplex munus*) urzędu biskupiego w żaden sposób nie oznacza jego separatywnego charakteru, którego nie byli zdolni uniknąć kanoniści przyjmujący jako źródło władzy nauczania i rządzenia tylko misję kanoniczną. Skoro misja Chrystusa była jedyna, zatem i władza biskupia nadawana sakramentalnie jest jedna, chociaż ma potrójny wymiar. Wykonywanie jednej z tych trzech funkcji aktualizuje całą władzę biskupią w jej ontologiczno-sakramentalnej rzeczywistości stanowiącej integralną całość. Poprzez dobre sprawowanie *munus regendi* w swoich Kościołach partykularnych oraz właściwe wypełnianie posługi uświęcania i nauczania biskupi współtworzą dobro Kościoła powszechnego⁹.

⁶ Por. G. Ferraro, *Presenza della liturgia e sacramentalità dell'ordinazione episcopale nell'esortazione apostolica postsinodale „Pastores gregis”*, „Ephemerides liturgicae” 118 (2004) nr 2, s. 164.

⁷ W nawiązaniu do wezwania *Duc in altum*, jakie skierował na początku nowego tysiąclecia do całego Kościoła, papież zwraca uwagę biskupów na fakt, iż sieci, jakie powinni zarzucać wśród swoich wiernych to przede wszystkim sakramenty, których są głównymi szafarzami, krzewicielami i stróżami. Por. *Pastores gregis*, nr 5.

⁸ Por. KK 21; H. Bogacki, *Hierarchiczna struktura Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 68 (1965), s. 291; A. Antón, *Lo statuto teologico delle conferenze episcopali*, w: *Natura e futuro delle conferenze episcopali. Atti del Colloquio internazionale di Salamanca (3 - 8 gennaio 1988)*, a cura di H. Legrand, J. Manzanares. A. Garcia y Garcia, Bologna 1988, s. 219.

⁹ Por. Jan Paweł II, List apostolski motu proprio *O naturze teologicznej i prawnej Konferencji Episkopatów „Apostolos suos”*, „Osservatore Romano” (wyd. polskie) 1 (1999), nr 11.

Tę wewnętrzną jedność posługi biskupiej zarysowaną przez Sobór Watykański II podkreśla w całej rozciągłości papież Jan Paweł II w adhortacji *Pastores gregis*. Wszystkie trzy funkcje: nauczania, uświęcania i rządzenia oraz mająca w nich źródło władza są ze sobą ściśle powiązane, nawzajem się wyjaśniają, warunkują i oświecają. Stąd też nie można rozpatrywać wybranej z nich w całkowitym oderwaniu od pozostałych, gdyż jak pisze papież „biskup kiedy naucza, równocześnie uświęca i kieruje Ludem Bożym; uświęcając, naucza także i kieruje; kierując, naucza i uświęca”¹⁰. W każdej z wymienionych funkcji posługi pasterskiej biskupa wyraża się miłość samego Chrystusa, a wypełnianie *triplex munus* stanowi odzwierciedlenie potrójnego wymiaru służby oraz posłannictwa Chrystusa i ma na celu budowanie Kościoła.

Wśród trzech funkcji wypełnianych przez biskupa w Kościele partykularnym wyróżnia się funkcja uświęcania, która chociaż jest ściśle związana z samej swej natury z misją nauczania i rządzenia, to jednak w sposób szczególny i widoczny obrazuje obecność Chrystusa, Najwyższego i Wiecznego Kapłana oraz stanowi źródło i szczyt życia chrześcijańskiego¹¹. Te ostatnie słowa odnoszą się zwłaszcza do celebracji eucharystycznej i znajdują swoje potwierdzenie w posłudze liturgicznej biskupa, która prowadzi do uświęcania wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy¹². Warto zauważyć, iż zarówno adhortacja, jak i omawiane dyrektorium w tym miejscu powołują się na numer 10 Konstytucji *Sacrosanctum concilium*, w którym to numerze poza określeniem liturgii jako źródła i szczytu, zwraca się szczególną uwagę na rolę Eucharystii, ponieważ z niej spływa na wiernych łaska i „z największą skutecznością dokonuje się to uświęcenie ludzi w Chrystusie i uwielbienie Boga, do którego, jako do celu, zmierzają wszelkie inne działania Kościoła”.

W trakcie obrzędu święceń biskupich, obok wyciśnięcia świętego znamienia Episkopatu, następuje udzielenie specjalnej łaski Ducha Świętego, która ma na celu wspomaganie biskupa w wypełnianiu powierzonego mu urzędu pasterskiego obejmującego trzy wymienione powyżej funkcje¹³. Szczególnie wyraźnie podkreśla to Sobór w odniesieniu do zadania nauczania: „Biskupi, jako następcy Apostołów, otrzymują od Pana (...) posłannictwo nauczania wszystkich narodów i głoszenia Ewangelii wszelkiemu stworzeniu (...). Do pełnienia tego posłannictwa Chrystus Pan obiecał Apostołom Ducha Świętego i zesłał Go z nieba w dniu Pięćdziesiątnicy, aby dzięki Jego mocy byli świadkami Chrystusa wobec ludów, narodów i królów aż po krańce ziemi”¹⁴. Zatem przez święcenia biskupom, obok misji nauczania, zostaje przekazana specjalna łaska uzdalniająca ich do właściwej realizacji tego posłannictwa. Skutki święceń biskupich mają podwójny wymiar. Odnoszą się do biskupa jako członka Kolegium, jak również jako indywidualnego pasterza Kościoła lokalnego¹⁵ i znajdują swoje odzwierciedlenie w posłudze uświęcania, jaką spełnia w swojej diecezji.

¹⁰ *Pastores gregis*, nr 9 oraz nr 32.

¹¹ Por. *Apostolorum successores*, nr 143.

¹² Por. *Pastores gregis*, nr 32.

¹³ Por. KK 21.

¹⁴ KK 24. Por. M. Kołodziejczyk, *Sakramentalność episkopatu*, w: *Idee przewodnie posoborowej Konstytucji o Kościele*, Kraków 1971, s. 213.

¹⁵ Por. S. Nagy, *Nauka o episkopacie w konstytucji Lumen Gentium*, w: *Pastori et magistro*, red. A. Krupa, Lublin 1966, s. 149.

Owocne wypełnianie powierzonej mu misji, a zwłaszcza tej uświęcania nie byłoby z pewnością możliwe bez specjalnego wylania Ducha Świętego, które ma miejsce podczas święceń biskupich.

Sobór Watykański II jasno wyraża się o potrzebie wykonywania funkcji nauczania i rządzenia w hierarchicznej wspólnoty z Głową Kolegium Biskupów i jego członkami¹⁶. W ten sposób, obok charakteru chrystologicznego władzy biskupiej, zostaje podkreślony jej aspekt eklezjologiczny¹⁷. Funkcja pasterzowania nie może być bowiem sprawowana inaczej, jak tylko w jedności Kościoła. Powołując się na powyższe nauczanie, w adhortacji *Pastores gregis* stwierdza się, iż „funkcja nauczania („munus docendi”) i rządzenia („munus regendi”) – czyli także odpowiadająca im władza nauczania i rządzenia – w Kościele partykularnym są przez każdego biskupa sprawowane, ze swojej natury, w komunii hierarchicznej z Głową Kolegium i z samym Kolegium”¹⁸.

W przypadku prerogatyw indywidualnych biskupów pełna aktualizacja władzy dokonuje się poprzez misję kanoniczną, czyli prawne określenie podmiotu biernego oraz zakresu spraw podległych kompetencji konsekrowanego biskupa, wedle norm zatwierdzonych przez najwyższy autorytet¹⁹. Bez zaistnienia tego warunku posługa pasterska, udzielona przez święcenia biskupie, nie jest w pełni prawnie ukonstytuowana w Kościele jako społeczności hierarchicznej²⁰. Władza biskupia musi być zatem rozpatrywana w dwóch różnych aspektach: sakramentalno-ontologicznym i kanoniczno-prawnym²¹.

Biskup jako szafarz łaski najwyższego kapłaństwa

Taki tytuł nosi czwarty rozdział adhortacji *Pastores gregis*, poświęcony w całości podstawom teologicznym i konkretnym formom realizacji misji uświęcania biskupa w Kościele partykularnym. Po raz kolejny Ojciec Święty sięga do numeru 26 Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*, w świetle którego „biskup, posiadający pełnię sakramentu kapłaństwa, jest «szafarzem łaski najwyższego kapłaństwa», szczególnie co do Eucharystii, którą sam sprawuje, albo o której sprawowanie się troszczy”. W kontekście naszych rozważań powyższy fragment posiada szczególne znaczenie, ponieważ pozwala pogłębić aspekt zasadniczy posługi uświęcania biskupa, jakim są jego relacje z celebracją Eucharystii. Stwierdzenie, że biskup posiada pełnię sakramentu święceń ukazuje koncepcję głęboko kapłańską urzędu biskupa. Wewnętrzna jedność posługi biskupiej jest zatem natury kapłańskiej i wypływa ze święceń bisku-

¹⁶ KK 21.

¹⁷ Por. H. Bogacki, *Hierarchiczna struktura...*, s. 291.

¹⁸ Por. *Pastores gregis*, nr 56.

¹⁹ Por. *Wstępna nota wyjaśniająca*, w: *Sobór Watykański II, tekst polski, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, nr 2.

²⁰ Por. H. Bogacki, *Hierarchiczna struktura ...*, s. 292.

²¹ Por. *Wstępna nota wyjaśniająca*, Nb.; S. Nagy, *Soborowa nauka o kolegialności władzy w Kościele*, w: *Idee przewodnie...*, s. 235.

pich, przez którą zostaje przekazana pełnia sakramentu święceń²². Należy zauważyć również, że wyrażenie *pełnia sakramentu święceń* nie jest tu żadną nowością, gdyż po raz pierwszy pojawia się w numerze 21 Konstytucji *Lumen gentium*, tam gdzie jest mowa na temat sakramentalności święceń biskupich.

Drugi z omawianych terminów: *episcopus (...) est economus gratiae supremi sacerdotii* został zaczerpnięty z modlitwy święceń biskupich w obrządku bizantyjskim²³ i posługuje się obrazem o charakterze symbolicznym w celu ukazania roli biskupa w porządku łaski. W tym przypadku mamy do czynienia z adaptacją słownictwa świeckiego. Termin *economus*, oznaczający urząd ekonoma lub administratora dóbr materialnych użyty przez pierwszych Ojców Kościoła w odniesieniu do rzeczywistości łaski, okazuje się szczególnie odpowiednim, aby wyrazić, na czym polega *munus sanctificandi* biskupa²⁴.

Urząd *szafarza łaski najwyższego sakramentu* stanowi podstawę jedności wszystkich trzech funkcji, jakie realizują biskupi na płaszczyźnie swoich Kościołów partykularnych. Biskup w swojej diecezji jest zatem szafarzem wszystkich sakramentów oraz ekonomem łaski, świętości wpływającej z najwyższego kapłaństwa.

Formy realizacji posługi uświęcania biskupa w diecezji i funkcji moderatora diecezjalnego życia liturgicznego

W liście apostolskim *Vicesimus quintus annus* z 4 grudnia 1988 roku, opublikowanym z racji 25. rocznicy Konstytucji *Sacrosanctum Concilium* papież Jan Paweł II, odwołując się do numeru 15. dekretu *Christus Dominus*, w którym stwierdza się, że „biskupi są głównymi szafarzami Bożych misterii, jak też kierownikami, krzewicielami i stróżami całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele”, podkreśla stanowczo, iż jest rzeczą konieczną, aby biskup był mocno przekonany o znaczeniu takich celebracji dla życia chrześcijańskiego swoich wiernych²⁵. W analogiczny sposób wypowiada się na temat roli tych celebracji nowe *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów*, które powołując się na numer 12. *Caeremoniale episcoporum*, zwraca uwagę na sposób sprawowania liturgii, gdyż celebacje, którym przewodniczy sam biskup, powinny być wzorem dla wszystkich pozostałych²⁶.

Munus sanctificandi biskupa w Kościele partykularnym w sposób szczególnie ujawnia się w celebracji eucharystycznej, dlatego też pośród wszystkich wymagań jego posługi pasterskiej zaangażowanie w sprawowanie tego sakramentu jest najbardziej konieczne i najważniejsze²⁷. W tekstach adhortacji odnoszących się do biskupa jako szafarza Eucharystii, znajdujemy wierne odzwierciedlenie doktryny Soboru Watykańskiego II na temat relacji między biskupem, Eucharystią a Kościołem partyku-

²² Por. A. Roulhac de Rochebrune, *Il vescovo, "econo" nella grazia del sacerdozio supreme, in particolare nell'Eucaristia*, w: *Il vescovi e il loro minister...*, s. 144; A. Bandera, *La raíz sacerdotal de la colegialidad de los obispos*, „Scripta Theologica” 14 (1982), s. 545.

²³ Por. G. Ferraro, *Presenza della liturgia ...*, s. 160.

²⁴ Por. A. Roulhac de Rochebrune, *Il vescovo, "econo" nella grazia ...*, s. 146, przypis 11.

²⁵ Por. Giovanni Paolo II, Lettera apostolica *Vicesimus quintus annus*, AAS 81 (1989), s. 897 – 918.

²⁶ Por. *Apostolorum successores*, nr 145.

²⁷ Por. *Pastores gregis*, nr 37.

larnym. Zarówno adhortacja, jak i nowe dyrektorium zwracają uwagę na odpowiedzialność, jaka spoczywa na biskupie za organizację kultu Bożego w diecezji tak, aby zapewnić wiernym dostęp do stołu Pańskiego, przede wszystkim w niedzielę. Zwłaszcza tam, gdzie istnieją trudności w regularnym celebrowaniu Eucharystii ze względu na małą liczbę kapłanów, biskup powinien podjąć odpowiednie środki i działania, aby wspólnoty nie pozostawały zbyt długo bez Mszy świętej²⁸. W takim przypadku obydwie omawiane dokumenty przewidują także możliwość specjalnych celebracji niedzielnych Liturgii słowa pod przewodnictwem odpowiedzialnych szafarzy. Do kompetencji biskupów diecezjalnych będzie należało wypracowanie odpowiednich norm w tej materii, z zachowaniem przepisów ustalonych przez Stolicę Apostolską²⁹.

W kontekście powyższych rozważań trzeba zauważyć, iż adhortacja podkreśla wewnętrzny związek między Eucharystią a Kościołem i na tym tle powinno się rozpatrywać funkcję biskupa jako tego, który przewodnicząc zgromadzeniu eucharystycznemu, przyczynia się do budowania Kościoła – tajemnicy komunii i misji³⁰. Jak słusznie stwierdza kard. Joseph Ratzinger, to właśnie „w Eucharystii Chrystus obecny w chlebie i winie i ciągle ofiarujący siebie w darze, buduje Kościół jako swe Ciało i przez swe zmartwychwstałe ciało jednoczy nas z Trójjedynym Bogiem i wzajemnie ze sobą”³¹.

Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis* spośród wszystkich celebracji liturgicznych, jakim przewodniczy biskup w swoim Kościele partykularnym w sposób szczególnie wyodrębnia te, które wskazują na charakterystyczny element jego posługi biskupiej jako pełni kapłaństwa. Do tych celebracji zalicza się udzielanie sakramentu bierzmowania i kapłaństwa oraz sprawowanie uroczystej Eucharystii, podczas której biskupowi towarzyszą jego kapłani i inni szafarze, tak jak na przykład ma to miejsce w liturgii Mszy św. Krzyżma, poświęcenia kościołów i ołtarzy, konsekracji dziewic i innych obrzędów ważnych dla życia diecezji. W adhortacji podaje się również uzasadnienie teologiczne znaczenia tego rodzaju celebracji, powołując się na fakt, iż właśnie „w tych celebacjach biskup jest w sposób widzialny ojcem i pasterzem wiernych”³². Wymienione celebacje cechuje bardziej znamienita i poniekąd wyższa rangą obecność biskupa w realizacji najwyższego stopnia kapłaństwa³³, chociażby mając na względzie to, że są one zasadniczo zarezerwowane dla biskupa.

Zarówno adhortacja *Pastores gregis*, jak i dyrektorium *Apostolorum successores* zwracają również uwagę na inny aspekt teologiczny takich celebracji, jakim jest potrzeba umocnienia więzi komunii pomiędzy biskupem a jego wiernymi. Stąd też zale-

²⁸ Por. tamże.

²⁹ Por. *Apostolorum successores*, nr 146; por. także KPK, kan. 943; *Codice di diritto canonico e leggi complementari commentato*, edizione italiana diretta da J. I. Arrieta, Città del Vaticano 2004, s. 632 – 633.

³⁰ Por. *Pastores gregis*, nr 37. Na temat wewnętrznego związku między Eucharystią a Kościołem – por. W. Kasper, *Sakrament jedności. Eucharystia i Kościół*, Kielce 2005, s. 117 – 146.

³¹ J. Ratzinger, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005, s. 118.

³² Por. *Pastores gregis*, nr 33.

³³ Por. G. Ferraro, *Teologia dell'episcopato nell'esortazione „Pastores gregis”*, „La Civiltà Cattolica” 155 (2004) z. 1, s. 70.

ca się, aby biskup przewodniczył liturgii nie tylko w swoim kościele katedralnym, ale także w innych kościołach swojej diecezji, choćby z racji przeprowadzanych wizytacji duszpasterskich czy też przy okazji udzielania sakramentu chrztu świętego dorosłym lub sakramentu bierzmowania³⁴. W odniesieniu do tego ostatniego sakramentu postanawia się, aby biskup jako szafarz zwyczajny udzielał go osobiście oraz czuwał nad zapewnieniem odpowiedniego przygotowania kandydatom przez powołanych do tego celu kapłanów i katechetów.

Funkcja *ekonomi* łaski najwyższego kapłaństwa, jaka przysługuje biskupowi na mocy sakry biskupiej włączającej go do grona Kolegium Biskupów, w sposób szczególny i widoczny objawia się w udzielaniu święceń diakonatu i prezbiteratu. W ten sposób biskup realizuje równocześnie swoją misję rządzenia a zarazem służby wspólnocie wiernych, dla której został ustanowiony pasterzem³⁵.

Posługa uświęcania biskupa diecezjalnego nie ogranicza się jedynie do sprawowania kultu, ale obejmuje odpowiedzialność, jaką on ponosi za organizację życia sakramentalnego wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy. Do biskupa należy zatem czuwanie nad celebracją sakramentów świętych i sakramentaliów tak, aby pozostały zachowane ustalone przepisy liturgiczne oraz stosowne normy prawne. Funkcja moderatora diecezjalnego życia liturgicznego, jaką pełni biskup w Kościele partykularnym, ma na celu zapobiec sytuacjom wprowadzania zarówno przez duchownych, jak i wiernych świeckich różnych zmian w obowiązujących księgach i celebracjach liturgicznych, które prowadziłyby w konsekwencji do zatarcia rzeczywistego obrazu liturgii Kościoła³⁶. W tym kontekście należy podkreślić, iż podstawę teologiczną wykonywania tej funkcji stanowi przyjęcie sakry biskupiej, ponieważ poprzez święcenia biskupie ten, komu powierzono realizację posługi biskupiej w diecezji, staje się animatorem życia liturgicznego i wchodzi w ścisłą relację ze swoim Kościołem partykularnym³⁷.

W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores gregis* przedstawia się w sposób szczególny obok troski o sprawowanie Eucharystii także odpowiedzialność biskupa za inicjację chrześcijańską oraz dyscyplinę pokutną. Warto dodać, iż z zaangażowaniem biskupa na tej płaszczyźnie wiążą się określone implikacje duszpasterskie. I tak na przykład w odniesieniu do inicjacji chrześcijańskiej osób dorosłych wymaga się od biskupa nie tylko jego obecności i posługi liturgicznej w fazie kulminacyjnej, czyli w udzielaniu sakramentów: chrztu, bierzmowania i Eucharystii podczas Wigilii Paschalnej, ale także podjęcia stosownej inicjatywy w celu zapewnienia struktur oraz powołania grona osób, które byłyby odpowiedzialne od strony duszpasterskiej za tę sferę działalności Kościoła lokalnego³⁸.

W adhortacji posynodalnej znajdują swoje odzwierciedlenie przepisy obowiązujące przy zastosowaniu absolucji generalnej, o których mowa w Motu proprio *Misericordia Dei*. W ten sposób papież pragnie na nowo przypomnieć swoim braciom w episkopacie o obowiązkach, jakie na nich spoczywają, jeżeli chodzi o celebrację sa-

³⁴ Por. *Pastores gregis*, nr 38; *Apostolorum successores*, nr 145.

³⁵ Por. *Apostolorum successores*, nr 145.

³⁶ Por. KK 26, KL 28, KKK 1125, por. także *Apostolorum successores*, nr 146.

³⁷ Por. J. López Martín, *Il vescovo, primo animatore dello spirito della liturgia*, „Rivista Liturgica” 90 (2003) nr 2 – 3, s. 307.

³⁸ Por. *Pastores gregis*, nr 38.

kramentu pokuty i pojednania w poszczególnych Kościołach partykularnych. Godne jest zauważenia, iż zadanie biskupa nie ogranicza się tylko do pouczenia wiernych o normach prawnych, ale polega również na upewnieniu się, czy wierni mają zapewnioną możliwość przystępowania do spowiedzi indywidualnej³⁹. Natomiast nowe *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów*, odwołując się do dyspozycji prawodawcy kodeksowego, podkreśla, iż biskup powinien zabiegać o ustalenie godzin spowiedzi w parafiach i sanktuariach oraz troszczyć się o to, aby spowiednicy posiadali odpowiednie kwalifikacje, niezbędne do właściwej i jak najbardziej owocnej realizacji powierzonej im misji szafarzy Bożego miłosierdzia⁴⁰.

Ważnym zadaniem w realizacji misji uświęcania biskupa diecezjalnego jest troska o pobożność ludową. Biskup jest powołany do tego, aby rozpoznawać i promować wartości i formy tej pobożności, a w razie potrzeby oczyszczać je zgodnie z zasadami wiary i życia chrześcijańskiego. Działania biskupa w tej materii powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie w ustaleniu norm i podaniu wskazań praktycznych, które uwzględniałyby tradycje lokalne i poszczególne przejawy pobożności ludowej⁴¹. W *dyrektorium Apostolorum successores* w sposób bardziej szczegółowy określa się to, co mogłoby stać się przedmiotem ewentualnych regulacji prawnych ze strony ordynariusza miejsca. Zaleca się przy tym rozwój i promocję niektórych form pobożności, jak chociażby adoracji eucharystycznych (Czterdziestogodzinne nabożeństwo), kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa czy Matki Bożej⁴².

Reasumując refleksję nad formami realizacji posługi uświęcania biskupa diecezjalnego oraz związanej z nią odpowiedzialności za organizację życia liturgicznego można wyodrębnić trzy płaszczyzny, na jakich objawia się troska biskupa o powierzony mu Kościół partykularny, a mianowicie w dbaniu o odprawianie Eucharystii, w sprawowaniu sakramentów we wspólnocie kościelnej oraz w ustalaniu norm gwarantujących prawidłowe funkcjonowanie ekonomii sakramentalnej⁴³.

Znaczenie kościoła katedralnego dla realizacji posługi uświęcania w Kościele partykularnym

Nowe *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* poświęca osobny numer, aby ukazać rolę kościoła katedralnego w wykonywaniu posługi biskupiej. To właśnie w tej świątyni, która jest matką Kościołów wypełnia się *najwznioślejszy i święty akt „munus sanctificandi” biskupa, który niesie ze sobą równocześnie, jak sama liturgia, której przewodniczy, uświęcenie osób oraz kult i chwałę Bożą*⁴⁴. W analogiczny sposób wypo-

³⁹ Por. tamże, nr 39.

⁴⁰ Por. *Apostolorum successores*, nr 151.

⁴¹ Por. *Pastores gregis*, nr 40. Por. także Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* z 17 grudnia 2001 r., Poznań 2003, nr 21, s. 24 – 25.

⁴² Por. *Apostolorum successores*, nr 153.

⁴³ Por. S. Nagy, *Apostolat hierarchiczny*, w: *Powołanie do apostołstwa*, Poznań – Warszawa 1975, s. 240.

⁴⁴ Por. *Apostolorum successores*, nr 156: „Tra i templi della diocesi, il posto più importante spetta alla chiesa Cattedrale, che è segno di unità della Chiesa particolare, luogo dove si realizza il momento più alto della vita della diocesi e si compie pure l'atto più eccelso e sacro del „munus sanctificandi” del Vescovo, che comporta insieme, come la liturgia stessa che egli presiede, la santificazione delle persone e il culto e la gloria di Dio”.

wiada się papież Jan Paweł II w adhortacji *Pastores gregis*, gdy stwierdza, iż w wykonywaniu posługi uświęcania głównym punktem odniesienia dla biskupa pozostaje jego kościół katedralny, ponieważ właśnie tam znajduje się katedra, z której biskup naucza, przyczynia się do wzrastania ludu poprzez głoszenie słowa oraz przewodzi głównym celebrazjom roku liturgicznego i udziela sakramentów⁴⁵.

W świetle dyspozycji prawodawcy kodeksowego biskup *powinien często w kościele katedralnym lub w innym kościele swojej diecezji przewodniczyć sprawowaniu Najświętszej Eucharystii, zwłaszcza w święta nakazane lub w uroczystości*⁴⁶. Norma kodeksowa nie wskazuje wprawdzie na konkretne dni, ale prawo partykularne i obowiązujące zwyczajnie z reguły określają dni obecności biskupa w jego katedrze i nie ograniczają się jedynie do wyszczególnienia największych uroczystości roku liturgicznego, ale obejmują również celebracje sakramentów, sakramentaliów oraz przewodniczenie Liturgii Godzin⁴⁷.

Podjętą refleksję nad znaczeniem kościoła katedralnego w realizacji posługi uświęcania na płaszczyźnie Kościoła partykularnego nie sposób pominąć refleksji teologicznej, jaką została przedstawiona w *Ceremoniale episcoporum*, na który z resztą powołuje się omawiane w tym artykule dyrektorium *Apostolorum successores*. Wspomniany ceremoniał określa katedrę, której przestrzeń sama w sobie jest już ikoną Kościoła partykularnego, specyficznym miejscem celebracji biskupa, znakiem jedności i centrum życia liturgicznego diecezji. Z tego też względu katedra sama w sobie musi być wzorem dla innych kościołów diecezji, zarówno co do wystroju jak i sposobu, w jaki tam celebrowane są liturgie⁴⁸. Powyższy obraz kościoła katedralnego, wyłaniający się z analizy *Ceremoniale episcoporum* znajdujemy w wyrażeniach, jakimi posługuje się dyrektorium *Apostolorum successores* oraz adhortacja *Pastores gregis*. Ostatni z dokumentów wprawdzie bezpośrednio nie odwołuje się do ceremoniału jako źródła przyjętych sformułowań, to jednak zwraca uwagę na te same aspekty teologiczne. Występowanie analogicznych porównań jest odzwierciedleniem nauczania Soboru Watykańskiego II na temat najwyższego znaczenia, które wszyscy powinni dostrzec i „wysoko cenić liturgiczne życie diecezji skupione wokół biskupa, zwłaszcza w kościele katedralnym”⁴⁹.

W adhortacji *Pastores gregis* papież Jan Paweł II wymienia najbardziej uroczyste celebracje liturgiczne, które odbywają się w katedrze. Na pierwszym miejscu wspomina

⁴⁵ Por. *Pastores gregis*, nr 34. Na temat znaczenia teologicznego katedry biskupiej jako miejsca, gdzie urzeczywistnia się pełnia kapłaństwa, jaką otrzymuje biskup przyjmując sakrę – por. R. Arnau, *La catedral, signo de plenitud episcopal*, „Anales Valencinos” 33 (1991) s. 17 – 48; P. Tena, *L'évêque en sa cathédrale*, „Notitiae” 31 (1995) s. 384 – 408; J. López Martín, *Presidencia y participación del Obispo en la catedral*, „Liturgia y Espiritualidad, Oración de las Horas” 10 – 11 (1996), s. 443 – 447.

⁴⁶ Por. KPK, kan. 389. Wprowadzenie powyższego nakazu, który zobowiązuje biskupa, zwłaszcza do przewodniczenia liturgii eucharystycznej w kościele katedralnym podkreśla, iż jako szafarz łaski najwyższego kapłaństwa jest pierwszym odpowiedzialnym za rozwój życia duchowego wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy por. *Compendio al Codice di diritto canonico*, a cura di Mons. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 237 – 238.

⁴⁷ Por. J. López Martín, *Il vescovo, primo animatore...*, s. 312.

⁴⁸ Por. *Ceremoniale Episcoporum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, ed. typ., Typis Polyglottis Vaticanis 1984, 42 – 46. Na temat eklezjologii episkopatu w świetle *Ceremoniału biskupów* por. P. Marini, *L'ecclésiologie de l'épiscopat selon le Cérémonial des évêques*, „La Maison – Dieu” 224 (2004) nr 4, s. 139 – 163.

⁴⁹ KL 41.

coroczną liturgię Mszy świętej Krzyżma, udzielanie sakramentu święceń oraz celebracje rocznicy dedykacji i święta świętych patronów diecezji. Wszystkie tego rodzaju celebracje, jego zdaniem, stanowią doskonałą okazję, aby pogłębiać więzi komunii z kapłanami, osobami konsekrowanymi, wiernymi świeckimi, oraz wzbudzać impuls misyjny pośród wszystkich członków Kościoła partykularnego. Stąd też słusznie określa się kościół katedralny jako centrum jedności i komunii dla prezbiterium diecezjalnego i dla całego świętego ludu Bożego. Jak zauważa, J. López Martín „katedra okazuje się prawdziwym domem rodziny diecezjalnej, w którym wszyscy dobrze się czują”⁵⁰. Z tego też względu właściwym i pożytecznym wydaje się postulat wprowadzany w niektórych diecezjach ze względu na szczególnie uroczyste celebracje liturgiczne w kościele katedralnym, aby zawiesić w miarę możliwości celebracje w sąsiadujących parafiach w celu umożliwienia kapłanom koncelebry z biskupem oraz zapewnić większą obecność wiernych. W tego rodzaju celebracjach objawia się bowiem w sposób widzialny jedność ludu Bożego z jego pasterzem., który z wysokości swojej katedry jawi się jako ten, który przewodniczy *in loco Dei Patris*.

Podsumowanie

Dokonując podsumowania powyższych rozważań nad obrazem biskupa jako liturga i moderatora diecezjalnego życia liturgicznego, jaki można nakreślić na podstawie analizy posynodalnej adhortacji *Pastores gregis* i dyrektorium *Apostolorum successores* warto przywołać refleksję, jaką podejmuje Jan Paweł II nad znaczeniem posługi biskupiej w książce *Wstańcie, chodźmy!*. Papież, objaśniając znak włożenia mitry podczas liturgii święceń pisze: „Nowo wyświęcony przyjmuje ją jako zobowiązanie do zaangażowania, aby «jaśniał w nim blask świętości» i by był godzien «otrzymać niewiedzący wieniec chwały», gdy ukaże się Chrystus «Najwyższy Pasterz». Biskup jest w szczególny sposób wezwany do osobistej świętości, aby wrastała i pogłębiała się świętość wspólnoty Kościoła, która została mu powierzona”⁵¹.

Konsekwencją wypełniania posługi uświęcania przez biskupa diecezjalnego powinien być zatem wzrost jego osobistej świętości. W przeciwnym razie jego rola zostanie zredukowana do czystej funkcji i straci fatalnie wiarygodność u duchowieństwa i wiernych, co z kolei może odbić się ujemnie na owocności jego dzieła pasterskiego.

⁵⁰ Por. *Il vescovo, primo animatore...*, s. 312: “La cattedrale appare allora come la venerabile casa della famiglia diocesana in cui tutii si trovano a proprio agio”.

⁵¹ Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, Kraków 2004, s. 42.